

08 HAZİRAN 1992

10

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

10. Sayı

Atatürk Üniversitesi Basımevi-ERZURUM, 1991

ŞİHABUDDİN es-SİVASİ
ve
'UYUNU'T- TEFÂSİR'İNDEKİ METODU

9. Sayı'dan devam

Dr.Şükri ARSLAN

a- Mecaz

Kur'an'ın mecazlarını beyana çaba harcar fakat uzun izahlara girişmez. Tefsirinin umumi metoduna uygun olarak mücez bir şekilde izaha çalışır.

بين يدى الله و رسوله¹¹⁷ و هو مجاز ، أى بين يدى أمرهما يعنى لا تفعلوا امرا امرتم به قبل الوقت الذى امرتم به فيه ، ولم يذكر المفعول ليتناول كل ما يقع فى النفس مما يقدم منه فيها عنه ، وقيل قدم يعنى تقدم أى لا تسبقوا فى فعل المأمور به قبل اذنهما .

" Allah ve Rasûlü'nün huzurunda " ifadesi mecâzîdir. Allah ve Elçis'nin emirleri manasınadır yani emrolduğunuz bir şeyi, size emrolunan zamandan önce yapmayınız. Nefiste takdimi varid olan her şeyi kapsamayı için mefûl zikredilmedi

" kelimesinin " تقدم " manasına olduğu da söylenmiştir. Yani yapılması emredilen bir şeyi Allah ve Rasûlü'nün izin veremelerinden önce yapmaya kalkışmayınız¹¹⁸.

b- İstiâre

Bazen âyetelerin belâğat yönlerini kısaca izah eder. Aşağıdaki misalde istiâreyi açmaya çalışması gibi.

واشتعل الرأس شيبا¹¹⁹ أى شاب شعر رأسى شيبية ، الشيب بشواط النار فى بياضه وانتشاره فى الشعر ثم نسب الاشتعال الى مكان الشعر وهو الرأس وجعل الشيب نصبا على الخبيز ، فعلا للايهام فى نسبة الاشتعال الى الرأس و يضيف الرأس اليه اكتفاء . بعلم المخاطب انه رأس زكريا ، تقدير اشتعل شيب رأسى .

" Başım ağırdu " yani saçlarım kırılaştı. Saçlara kırılık düşüp bütün başı sarmasını, ateşin tutuşup, alev sarmasına benzetti, sonra

¹¹⁷Hucurât süresi, 1.

¹¹⁸ Uyûnu't-Tefâsir, II, vrk. 162 a.

¹¹⁹Meryem süresi, 4.

beyazlığın sarmasını saçların bulunduğu yere, yani başa nisbet etti. " Tutuşmanın başa nisbetindeki kapalılığı gidermek için şib kelimesini temyiz olmak üzere mansub kıldı. Muhatabın bilgisi nedeniyle başı ona nisbet etti ki, bu (ağaran baş) Zekeriyya (AS) ın başıdır. Ayet-i kerimenin taktiri şöyle olur : Saçlarını akalık sardı 120.

c- Kinâye

Yer yer kinâyelere işaret eder.

خالدین فیہا لا یغنون عنہا¹²¹ ای لا یطلبون حولاً ای لا یحویل عنها و هو الانتقال
 كناية عن التخلید لانهم لا یرون فیہا الا ما یرغبون فی الاتامة فلا ینتقلون عنها قال صلى الله
 علیه وسلم : اذا سألت الله فاسأله الفردوس فانه اعلى الجنة و اوسطها و فوقها عرش الرحمن
 122

" Orada sürekli kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler " " حولاً " kelimesi intikal, ayrılma manasınadır ve ebed' kalmaktan kinâyedir. Çünkü onlar orada arzu ettikleri şeylerden başka bir şey görmezler. Onun için de orada kalmak isterler, ayrılmazlar. Hz.Peygamber bir hadisinde şöyle der : " Allah'dan bir şey istediğinz zaman Firdevsi isteyin. Çünkü O, Cennetin en üst yeri ve ortasıdır. Onun üstünde de Rahman'ın arşı vardır 123.

d- Üslûb Hususiyetleri

Kur'an-ı Kerim'in ifade tarzlarına temas ederek bunların sebeplerini açıklamaya, takdîri şekillerini göstermeye çalışır. Bu gibi açıklamalarına şu misali verebiliriz.

ألم تشرحلل¹²⁴ أہم المشرح ثم أوضح بما بعده من المفعول و هو طريقة الابهام و الايضاح، كانه قيل :
 ألم تشرح لك بزيادة لك ففهم ان فيه مشروحا ثم أوضح ما كان مبهما بقوله صدرك أي ألم توسع قلبك
 بالایمان و نزول الوحي و الحكمة فيه ، و الاستفهام فيه للتقدير، یعنی شرحنا صدر
 ك و فسمناه بما اوردناه
 من العلوم و الحكمة بسبب النبوة و نزول القرآن لدعوة الجن و الانس، و احتمال المكاره منهما و لذلك عطف علیه

" Senin için açmadık mı ?" Açılımı müphem bıraktı arkasından ne olduğunu ondan sonra gelen mef'ûl ile açıkladı. Bu, önce müphem bırakıp sonra açıklama usûlüdür. Bir " leke " câr ve mecrûru getirilmekle açılan bir şeyin bulunduğu ifade edilmiş, sonra kapalı bırakılan şey, " göğüs " kelimesi ile açıklanmıştır. Yani biz kalbini

120**bkz.** Uyûnu't-Tefâsîr, II, vrk.,12 a.

121Kehf sûresi, 108.

122Hadîs için bkz.Tirmizî, Cennet, 4; Musned,II,339.

123 Uyunu't-Tefâsîr, II, vrk. 11 b.

124İnşirah sûresi, 1.

imanın ve vahyin gelmesi, ondaki hikmetlerle genişletmedik mi ? Buradaki soru takrir içindir. Yani nübüvvet ve Kur'an'ın inidirilmesi sebebiyle oraya ilim ve hikmetten bıraktıklarımızla göğsünü açıp genişlettik ki insanları ve cinleri davet edesin ve onlardan zuhur edecek kötülöklere katlanabilesin 125.

Lafızların mana ve söz uyumundaki inceliklerini de belirtme gayreti içindedir :

رجالاً كثيراً 126 ولم يؤت الوصف لان الرجال معنى العدد، ونساء ولم يقل كثيرة اكتفاء
بذكر كثرة الرجال لانهم في مقابلتهن.

" Bir çok erkekleri ". Çok sıfatı ile erkekler nitelendirilmiş, sıfat müennes kılınmamıştır. Çünkü " ricâl " kelimesi aded manasınadır. Erkeklerin çokluğunun zikredilmesi ile iktifa edilerek kadınlara çok sıfatı getirilmemiştir. Zira kadınlar erkeklerin mukabilidirler 127.

Erkeklerin çokluğundan kadınların daha çok oldukları analaşılır. Çünkü dünyanın hemen her yerinde ve her zaman kadın nüfusu erkek nüfusundan az olmamıştır. Müellifimiz demek istiyor ki, beşer sözü olsa yukarıdaki âyetin mefhumu şöyle olurdu : رجالاً كثيراً و نساء كثيراً yahut رجالاً و نساء كثيراً ve yine demek istiyor ki Kur'an her yönü ile realiteye uygundur, gereksiz şeylere onda yer yoktur.

Kur'ânî lafızların manaya delâletlerini, beşer dilindeki istimalindekinden farklı mana ifade etmesini gösterme arzusundadır. Bu nevi açıklamalarına bir misal verelim:

فإذا لقيتم الذين كفروا فضرب الرقاب 128 اي إذا لقيتم الكافرين في الحرب فاضربوا رقابهم ضرباً
بالسيف ، حذف الفعل و اضيف المصدر الى المفعول للاختصار مع التأكيد ، و المراد يضرب الر

قاب القتلى،

وقبده يضرب الرقاب انه اغلظ و اشد من لفظ القتل ، و المعنى اذا لقيتموهم فاقتلوهم حتى اذا اخذتموهم

129 قتلا و اسرى

" İnkâr edenlerle karşılaştığınız zaman hemen boyunlarınızı vurun ". Yani savaşta kâfirlerle karşılaştığınız zaman boyunlarınızı

125 bkz. Uyûnu't-Tefâsîr, II, vrk. 222 b.

126 Nisâ sûresi, 1.

127 Uyûnu't-Tefâsîr, I, vrk. 58 b.

128 Muhammed sûresi, 4.

129 Muhammed sûresi, 4.

kılıçla vurun. Tekitle beraber ihtisar için cümlede fiil hazfedilerek mastar mef'ule izafe edilmiştir. Boyunlarının vurulmasından maksat öldürülmeleridir. " ضرب الرقاب " ile ifade etti. Çünkü bu, öldürme sözünden daha kuvvetlidir ve daha kesinlik ifade eder 130.

Kur'ânî lafızların tekerarındaki hikmetleri belirtmeye çalıştığı görülür :

ربنا اننا سمعنا...! 131 وتكرير ربنا لاجل المبالغة في التضرع الموجب للاجابة....

Âyet-i kerîmede geçen " Rabbenâ " kelimelerinin tekrarı, kabule mucib yalvarıp yakarmada mübalağa edilmesi içindir 132.

Buna kısa bir misal verelim :

وعلى الله فليتوكل المتوكلون 133 فليعتمدوا بعد الايمان وكرر

امر التوكل لان Tevekkül edenler Allah'a dayansınlar. Tevekkül kelimesini tekrar etti, çünkü ilki tevekkülün yapılması, ikincisi ise tevekkül üzere sebat edilmesi içindir. Yani tevekküllerine sebatla devam etsinler. Onda, tevekküle sebatla devam etmeyi, teşvik vardır 134.

Âyetlerdeki taktimleri mânâ ile irtibatladığı görülür. Bu gibi yerlerden birinde şöyle der : 135 انما بدأ بالذكر لان الصرفة في الرجال اكثر . وهو مبتدأ والسارق والسارقة

أى الذى صرق ، والذى سرقت من المال خمره .

Hırsızlık suçu, erkekler tarafından daha çok işlendiği için müzekkerle başladı... 136.

4-Hitab, İstifham, Emir, Umûmîlik, Husûsîlik, Mutlak ve Mukayyedleri Beyan

a- Pek çok yerde âyetlerdeki hitabın kime yapıldığını, umûmî mi, yoksâ husûsî mi olduğuna işaret eder . 137 اى من اصل واحد

يا ايها الناس اتقوا ربكم الذى خلقكم من نفس واحدة

وهو نفس آدم ابيكم ، و الخطاب عام لجميع بنى آدم

130 Uyûnu't-Tefâsir, I, vrk. 156.

131 Al-i İmrân, 193.

132 Uyûnu't-Tefâsir, I, vrk. 55 a.

133 İbrahim sûresi, 12.

134 Uyûnu't-Tefâsir, I, vrk. 184 a.

135 Maide sûresi, 38.

136 Uyûnu't-Tefâsir, I, vrk. 84 a.

137 Nisa sûresi, 1.

" Ey insanlar, sizi bir tek kişiden yaratan Rabb'inizden korkun " yani bir soydan ki o babanız Âdem (AS) ın kendisidir. Buradaki hitab bütün insanlardır...¹³⁸.

İstifhamın emir manası ifade ettiğini belirtir.

عن تناولها ، و الاستفهام بمعنى الامر ، يعني انتهبوا عن شرب الخمر
فهل انتم منتهبون ¹³⁹ و لعب الميسر .

(İçki ve kumardan) " vazgeçtiniz değil mi ". Burada soru emir manasındadır. Yani içki içmekten ve kumar oynamaktan vazgeçtiniz¹⁴⁰ demektir.

Emirin mendup ifade etme durumlarına da değinir :
141 " وانكحوا الايامى منكم "

" Bekârlarınızı nikahlayın " yani evlendirin. Buradaki emir, Hz.Peygamber (SA) 'in şu hadisi nedeniyle farz değil mendup ifade eder:" Kim benim ahlakımı severse sünnetime uysun " ki o da nikahtır¹⁴².

Bu aynı zamanda, umûmi âyetin sünnetlele mukayyed olmasına da misaldir.

d- Kur'ân nazımının umumi ve hususilik ifade etmesine işaret eder :

الذى خلق ¹⁴³ أى خلق كل شيء ، عم او لا يحذف المفعول ثم خصص بقوله خلق الانسان
من بين ما يتناوله الخلق بذكر الانسان ، لان التنزيل اليه وهو اشرف ما على الارض من خلق
جمع علقه وانما اورد الجمع لان الانسان فى معنى الجمع اريد به الاقراء ثم الامر بالقراءة

" Yaratan " yani her şeyi yaratan kavlinde mef'ûlü hafzetmekle önce yaratmayı umûmleştirdi, sonra " insanı yarattı " kavlinde, insanı zikretmekle yaratma kavramına girenler arasında hususleştirdi. Çünkü ilâhi vahy onadır ve o, yeryüzünde yaratıkların en şerefliisidir. " kan phtısından " sözündeki " c alaka " kelimesi "

¹³⁸ Uyunu't-Tefâsîr, I, vrk.58 b.

¹³⁹ Maide sûresi, 91.

¹⁴⁰ Uyunu't-Tefâsîr, I, vrk.90 a.

¹⁴¹ Nur sûresi, 32.

¹⁴² Uyunu't-Tefâsîr, II, vrk. 49 b.

¹⁴³ Alak sûresi, 1-2.

'alakatûn " kelimesinin çoğuludur. Bu kelime âyette çoğul şeklinde geldi. Çünkü insan kelimesi çoğul ifade eder. Onunla fertler kastedilmiş, sonra durum kıraatla teyid edilmiştir 144.

e- İfadelerin mutlak ve mukayyed olmalarını fırsat buldukça aksettirmeye çalışır.

ربنا اننا سمعنا مناديا 145
 أي محمدا أو القرآن بنادي للإيمان و ذكر النداء مطلقا ثم قيد بالإيمان
 فتخبرها لشأن المنادي ، أي يدعوا الناس إلى التصديق.

" Rabb'imiz , biz, imana çağırان bir davetçi " yani Muhammed (AS) ' i yahut Kur'an'ı işittik ". Çağırmanın önce mutlak sonra imân ile mukayyed olması, dâvetçinin durumunu yüceltmek içindir 146.

Devamı var.

144 bkz. Uyûnu't-Tfâsîr, II, vrk. 223 b.

145 Al-i İmrân, 193.

146 bkz. Uyûnu't-Tefâsîr, I, vrk. 55 a.